

ՓՐԿԵԼ ԱՐԵՒՄՏԱՆԱՅԵՐԷՆԸ

**«Այս լեզուն,
լեզուն որ չըլի
մարդ ինչի՞ նման
կ'ըլի»:**

**«Այս լեզուն,
լեզուն որ չըլլայ
մարդ ինչի՞
կը նմանի»:**

**Խ. Աբովեան,
«Վերք
Վայաստանի»
1841
Երևան-Քանաքեռ**

Քանի մը տասնամեակներէ ի վեր հայ մտաւորականութեան բացարձակ մեծամասնութեան առաջնային մտահոգութիւններէն մէկը եղած է Վայոց ռսկեղնիկ լեզուի երկուորեակ զաւակներէն արեւմտահայերէնին սպաստող շիջումը: Վտանգը, թէեւ աւելի նուազ չափով, կը սպառնայ նաեւ արեւելահայերէնին, եթէ հայրենի պետութիւնը, Վայաստանի Գիտութիւններու Կաճառը, համապատասխան կրթական մարմիններն ու նախարարութիւնները գործօն քայլերու չդիմեն այս ուղղութեամբ: Բազմիցս ահազանգած են ու կը շարունակեն ահազանգել հայրենի մտաւորականները՝ անկախ Վայաստանի պետական լեզուին սպաստող անվերականգնելի տխուր հետեւանքներու մասին:

Արդի հայերէնի երկու տարբերակները՝ արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը համահաւասար զաւակներն են իրենց ծնունդ տուած դասական հայերէնին՝ գրաբարին, մէկուն ճոխացումն ու հզօրացումը ինքնաբերաբար օժանդակած է միւսին՝ փոխադարձաբար հարստացնելով զիրար: Նետեալբար երկու տարբերակներուն կրողները՝ գործածողներն ու պահապանները պէտք է տէր ու թիկունք կենան իրարու:

Այս իմաստով հայրենի համապատասխան հաստատութիւններու և յատկապէս զանգուածային լրատուական միջոցները աւելի շատ առիթ պէտք է ընծայեն աւելի յաճախ ունկնդրին կամ հեռուատադիտողին լսելու արեւմտահայերէն լեզուն:

Այս իմաստով հայրենի համապատասխան հաստատութիւններու և յատկապէս զանգուածային լրատուական միջոցները աւելի շատ առիթ պէտք է ընծայեն աւելի յաճախ ունկնդրին կամ հեռուատադիտողին լսելու արեւմտահայերէն լեզուն:

**ա.- Արեւմտահայերէնին վիճակուած
այսօրուան դժիւսեմ վիճակին առարկայական և
ենթակայական պատճառները**

Արեւմտահայերէնը և արեւմտահայ բարբառները գոհ գացին զինք կենդանի պահող Արեւմտահայութեան նման: Յեղասպանութեան հարուածը իջաւ արեւմտահայութեան թիւին, աւելի քան երեք հազարամեայ պատմութիւն կերտած հայ ժողովուրդին՝ պատճառ դառնալով անոր կորուստին, մշակութային հաստատութիւններուն, կառոյցներուն, դարերու հոլովոյթով կուտակուած տնտեսական փորձառութեամբ

հարուստ կեանքին, առեւտուրին, արհեստներուն, նիւթական հարստութեան, աշխարհիկ և հոգեւոր բազմադարեայ կառոյցներուն: Արեւմտահայերէնը նոյնպէս ստացաւ կացինի հարուածը:

Վերապրող բեկորներուն զլացուեցաւ իրենց կեանքը շարունակել նախնիներուն բնօրրանին մէջ, անոնք սփռուեցան աշխարհով մէկ՝ իրենց հետ տանելով ինչ որ կարելի չէր կողոպտել՝ լեզուն, կրօնը, աւանդութիւնները՝ մինչեւ մէկ երկու սերունդ: Այժմ ակնբախ կերպով խախտած են հայկականութեան ինքնութիւնն ու առանձնայատկութեան հիմերը:

Յետ ցեղասպանութեան տարիներու արեւմտահայ վերապրողները օրինակելի հաւատքով ու նուիրումով իրենց տնտեսական բարօրութեան չափ ուշադրութիւն դարձուցին եկեղեցիներու, ակումբներու եւ մանաւանդ կրթական հաստատութիւններու, յատկապէս դպրոցներու շինութեան, որոնք թէեւ սկիզբները խիստ համեստ էին որպէս կառոյց, սակայն հետագային փոխարինուեցան հանգստաւիտ ու արդիական պահանջները գոհացնող դպրոցաշէնքերով: Այդ սերունդներու տեսիլքն էր հայեցի ուսում և դաստիարակութիւն ջամբել հէք որբերուն ու վերապրած բեկորներու զաւակներուն:

Ի գին անսահման նիւթական ու բարոյական մեծ գոհողութիւններու, գիտութեան լոյսին բացուեցան վարժարաններ, ուր տասնամեակներ շարունակ դասաւանդուեցան հայերէն, հայոց պատմութիւն, հայ երգ ու կրօնք: Երբեմնի թրքահօս խլեակներու զաւակներն ու թոռները դարձան ՎԱՅԱԽՕՍ, բաւական լաւ տիրապետելով նաեւ հիւրընկալ երկիրներու լեզուներուն և մէկ կամ երկու միջազգային լեզուներու:

Ինչպէ՞ս յաջողեցաւ այս գործը անցեալին, երբ աւելի աղքատ էինք, և ինչպէ՞ս և ինչո՞ւ քանի մը տասնամեակներէ ի վեր թաւալզոր կ'ընթանանք դէպի անդունդը՝ «այդ զառիթափին վրայ ... քշել կը տանելով միւսներն ալ, ցանցառ բացառութիւններն ալ»: Աւելի կո՞ւշտ ենք արդեօք հիմա, յոգնա՞ծ ենք պայքարելէ, բե՞ռ մը կը նկատենք հայ ըլլալը՝ «աւելորդ» համարելով նաեւ հայերէնով ուսուցող դասանիւթերը, կը կարծենք

**«Կը նահանջէ
լեզուն,
կը նահանջէ
լեզուն,
կը նահանջէ
լեզուն»,**

**Շ. Շահնուր,
«Նահանջը Առանց
Երգի»
1929
Փարիզ**

թէ հայերէնի՞ պատճառով մեր զաւակները ետ պիտի մնան ժամանակակից աշխարհէն:

Ուրեմն նիւթը, փորն ու ստամոքսը յաղթա՞ծ են մեզ, և մեր նման հինաւորաց ազգերը, որոնք երբեմնի Միջին Արեւելքի քաղաքակրթութիւնը ստեղծողները եղած էին և ոսկի կամուրջները արեւելքի և արեւմուտքի, հիւսիսի և հարաւի միջեւ: Մենք և մեր նմանները մենք զմեզ յանձնա՞ծ ենք այլեւ ժամանակի համահարթիչ հոսանքին ու մամլիչին. կ'երեւի թէ «այսպէս եղեր է, այսպէս ալ պիտի շարունակուի» մտածելով մենք զմեզ յանձնած ենք ամէն կողմէն փչող մահացնող հոդմերուն, հիսմա՛, երբ աւելի հարուստ ենք ու անբաղդատելիօրէն բարեկեցիկ:

Սփիւռքը, մեծամասնութեամբ բաղկացած արեւմտահայերէ, ա՛յս պարտուողական տիդմին մէջ ինկած է այսօր: Այս բոլորին վրայ եկած է աւելնալու որպէս «աղ ու պղպեղ»՝ *համաշխարհայնացում* կոչուած երկսայրի թուրը:

Բ.- «Հայերէն լեզուն գիտնալը այնքան կարեւոր չէ(°), այլ հայ ոգին փոխանցելը...»

Վերջին քանի մը տասնամեակներուն շատ կրկնուած անհամ ու ճապաղ խօսք մը, որմէ կու գան ինքնախաբէական ու նեխածութեան հոտեր: Մեր առարկութիւններուն դիմաց կը ստանանք այսպիսի պատասխաններ.

- իմ տղաս/աղջիկս մէկ բառ հայերէն չի խօսիր, բայց տասը հայերէն խօսողէ աւելի հայու հոգի ունի...

- իմ թոռնիկս բնաւ հայկական դպրոց չէ գացած, բայց տեսնաս ինչե՛ր կ'ընէ Ապրիլ 24-ի ատեն իր դպրոցին մէջ (օտար հանրային վարժարանի մասին է խօսքը)...

- իմ զաւակներս, թոռներս, ազգականիս զաւակները, զարմիկիս այսինչը և այլն internet-ին միջոցով հայկական մշակոյթի մասին կը գրէ և ի՞նչ նամակներ կը ստանայ, եւ այլն եւ այլն:

Կասկածելու պատճառներ չունինք վերը նշուած հայերու հայրենասիրութեան ու կատարած գործունէութեան դրական ըլլալուն մասին: Ի հարկէ կ'ուրախանանք ու կը հպարտանանք, երբ կը տեսնենք թէ ինչպէս օտար ափերու վրայ հասակ առած երիտասարդներ խիստ գովելի աշխատանք կը տանին հայ դատի ճանաչման և հայ մշակոյթի ծանօթացման ուղղութեամբ: Ի հարկէ գովելի յատկանիշ մըն է հայ ոգի ունենալը, ժամանակակից էլեկտրոնային ու զանգուածային հաղորդակցման (twitter, դիմատետր...) միջոցներով հայանպաստ գործերով զբաղիլը, բայց այս և ասոնց նման տարերայնօրէն

կատարուած աշխատանքները մեր վրայ կը թողուն սիրողական (hobby) տպաւորութիւն: Մեզի մտահոգութիւն պատճառողը հայոց լեզուի իմացութիւնը անհրաժեշտ չնկատողներու մօտ պատճառաբանութիւններով, ինքնախաբէական ու ինքնահանգստացնող բացատրութիւններով հիմնահարցը կտուրը նետելու փորձերն են:

Լեզուն ամբողջական հաղորդակցման ամէնէն գլխաւոր միջոցն է: Պատահական չէ որ պատմութեան ընթացքին մարդկային քաղաքակրթութեան զարգացման մէջ պետութիւններ ամէն ճիգ ի գործ դրած են գրային խօսքի միջոցով գալիք սերունդներուն աւանդել իրենց նուաճումները, դաւանանքը, առասպելները, գրոյցներն ու հաւատալիքներ, բարոյական սկզբունքները և այլն: Ընդ որում մեծ կայսրութիւնները տիրապետող ազգի լեզուին միջոցով ըրած են այդ բոլորը՝ շատ չնչին բացառութիւններով՝ քաջ իմանալով որ լեզուին հետ անմիջապէս մուտք կը գործեն նաեւ այնպիսի տարրեր, որոնք կը խաթարեն ազգային ոգին, դիմադրականութիւնն ու ինքնուրոյնութիւնը: Այլ խօսքով՝ կը գրաւեն ոչ միայն հոդն ու հարըստութիւնը, այլեւ ենթակայ ազգերու հոգին ու ոգին:

Ազգային լեզուն իր «համ ու բուրմունքը ունի». անիկա հիմնական կրողն է ազգային ինքնուրոյն հոգեբանութեան ու կենսափիլիսոփայութեան: Լեզուն այն շտեմարանն է, ուր ամբարուած է ազգի մը դարերու փորձառութիւնը: Ազգային լեզուամտածողութիւնը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ազգային ինքնուրոյն յատկանիշներու հանրագումարը:

Հետեւաբար, արեւմտահայերէնի կորուստով մենք կը կորսնցնենք կամ կ'աղաւաղենք հսկայական գրաւոր ու բանաւոր մշակոյթի մը հետ հաղորդակցելու գործիք մը:

Դոկտ. Մինաս Գոճայեան

(Շարունակելի)

Խմբ.- Կը քաջալերենք մեր ընթերցողները, որպէսզի իրենց կարծիքներով ու մեկնաբանութիւններով մասնակցին ու արձագանգեն վերոբերեալ խնդրի քննարկման:

